

VU Research Portal

Strafrechtelijke afhandeling van seksueel kindermisbruik in de context van scheidingsproblematiek

Smit, A.E.; Antokolskaia, M.V.; Bijleveld, C.C.J.H.

published in

Tijdschrift voor familie- en jeugdrecht
2018

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

document license

Article 25fa Dutch Copyright Act

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Smit, A. E., Antokolskaia, M. V., & Bijleveld, C. C. J. H. (2018). Strafrechtelijke afhandeling van seksueel kindermisbruik in de context van scheidingsproblematiek. *Tijdschrift voor familie- en jeugdrecht*, 2018(10), 260-266 . Article 2018/57.

https://new.navigator.nl/document/id8b4365af4bdc4556baf866106b28b88a?ctx=WKNL_CSL_159

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Strafrechtelijke afhandeling van seksueel kindermisbruik in de context van scheidingsproblematiek

FJR 2018/57

In dit artikel wordt beschreven welke procedures worden gehanteerd door de politie en het Openbaar Ministerie wanneer een melding van seksueel kindermisbruik binnenkomt als er op de achtergrond ook scheidingsproblematiek speelt. Dit heeft als doel om inzichtelijk te maken op welke wijze de context van de scheidingsproblematiek een rol speelt binnen de strafrechtelijke procedure.

1. Inleiding

In dit artikel wordt ingegaan op de vraag hoe een beschuldiging van seksueel kindermisbruik werkt in de strafrechtketen als deze in een scheidingsprocedure of een familierechtelijke procedure over de kinderen in de nasleep van een scheiding is geuit door een van de ouders (nagenoeg altijd de moeder) tegen de andere ouder (nagenoeg altijd de vader). De civiele rechter kan in familierechtelijke procedures over kinderen geconfronteerd worden met dit soort beschuldigingen en kan de uitkomst van een strafrechtelijke procedure meenemen in zijn of haar overwegingen. Dit lijkt op het eerste gezicht geen moeilijkheden te hoeven veroorzaken. Er is mogelijk een strafbaar feit gepleegd en binnen het strafrechtelijke traject wordt de verdachte ouder veroordeeld of vrijgesproken. De civiele rechter, die verantwoordelijk is voor familierechtelijke beslissingen over gezag, verblijf en contact/omgang, kan 'gewoon' de beslissing van de strafrechter volgen. Zo simpel ligt het echter niet. Er is een zeker spanningsveld tussen het strafrecht, waarin de rechten van de verdachte worden gewaarborgd, en kindgerelateerde familierechtelijke procedures, waar de bescherming en het belang van het kind centraal staat. Dit spanningsveld tussen de fundamentele verschillen in overwegingen binnen strafrechtelijke en civielrechtelijke procedures in de context van een beschuldiging van seksueel misbruik van een kind van scheidende of gescheiden ouders, maakt dat het belangrijk is om inzicht te verschaffen in de strafrechtelijke afhandeling van dit type van beschuldigingen. Om goed weer te geven hoe meldingen van seksueel kindermisbruik strafrechtelijk worden afgehandeld en op welke manier de context van een scheiding een rol hierin speelt, worden eerst de relevante resultaten van ons eerdere onderzoek naar het civielrechtelijke traject besproken. Hierna wordt het

strafrechtelijke bewijskader zoals gehanteerd door de politie en het Openbaar ministerie (OM) geschetst. Vervolgens wordt beschreven welke procedures gelden bij de afhandeling van meldingen van seksueel kindermisbruik door de politie of het OM. Wij besteden daarbij aandacht aan de vraag of speciale procedures bestaan wanneer de melding van het mogelijke misbruik van een kind door de ouder is gedaan tijdens of in de nasleep van een ouderlijke scheiding.² Daarna worden de verschillende stappen van het strafrechtelijke traject beschreven en geanalyseerd met het oog op de selecterende werking van iedere stap van melding tot berechting, de zogenoemde 'trechter'. Er wordt afgesloten met een beschouwing van de bevindingen door deze algemene cijfers omtrent de uitval in zedenzaken met kinderen naast onze eerdere bevindingen uit vorig onderzoek van gezag- en omgangsonderzoeken van de Raad voor de Kinderbescherming te leggen. Het strafrechtelijke traject wordt beschreven op basis van literatuur en verscheidene interne en openbare bronnen over de strafrechtspleging, o.a. de Aanwijzing Zeden van het OM en de Politie-Instructie Zeden, Kinderpornografie en Kindersekstoerisme, aangevuld door informatie verkregen uit de gesprekken met een expert op het gebied van de zedenrecherche met ruime praktijkervaring en een officier van justitie, met wie de specifieke problematiek van scheidingen besproken is.

2. Verband tussen het civielrechtelijke en het strafrechtelijke traject

In eerder onderzoek hebben wij aan de hand van dossiers van gezag- en omgangsonderzoeken door de Raad voor de Kinderbescherming 87 gevallen bestudeerd waarin een moeder de vader beschuldigde van seksueel kindermisbruik tijdens een familierechtelijke procedure over de kinderen. In de meeste zaken adviseerde de Raad de civiele rechter om te wachten met ingrijpende beslissingen over de kinderen, zoals veranderingen in gezag en hoofdverblijfplaats, in afwachting van bijvoorbeeld een ondertoezichtstelling of hulpverleningstraject. Over het algemeen volgde de rechter dit advies op. In ons onderzoek constateerden wij dat in de helft van de onderzochte zaken de moeder melding maakt bij de politie van haar vermoedens van seksueel misbruik.³ Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat slechts de helft van deze

¹ A.E. (Anne) Smit MSc is promovenda aan de Vrije Universiteit Amsterdam en het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving. Prof. mr. M.V. (Masha) Antokolskaia is hoogleraar privaatrecht in het bijzonder personen- en familierecht aan de Vrije Universiteit Amsterdam en redactielid van het FJR. Prof. dr. mr. C.C.J.H. (Catrien) Bijleveld is directeur van het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving.

² Er wordt hier gesproken van scheidingen in plaats van echtscheidingen aangezien ook ongehuwde ouders die hun relatie beëindigen in dit artikel zijn opgenomen.

³ Er wordt gerefereerd aan de moeder als beschuldigende ouder omdat dit in vrijwel alle zaken het geval is zie: A.E., Smit, M.V. Antokolskaia & C.C.J.H. Bijleveld, 'Beschuldigingen van seksueel kindermisbruik tijdens een civielrechtelijk geschil over de kinderen: aard, context en afhandeling', *Familie en Recht* 2017/7, p. 17.

meldingen resulteert in een strafrechtelijke afdoening (veroordeling, sepot of vrijspraak). Van 19% van de beschuldigde vaders was naar aanleiding van de melding bij de politie een aantekening in het Justitiële Documentatiesysteem (in de volksmond 'strafblad' genoemd) van het beschuldigde feit aangetroffen.⁴ Het grootste deel van deze helft van de meldingen eindigt in een sepot vanwege gebrek aan bewijs; 7% van de bij de politie gemelde vaders werd uiteindelijk veroordeeld voor het misbruik waarvan zij beschuldigd werden. Eén vader is door de strafrechter vrijgesproken. Van de andere helft van de meldingen is in deze studie niet duidelijk geworden op welk moment deze 'gestrand' zijn en wat de redenen daarvoor waren.⁵ Eén van de mogelijkheden is dat de moeder afziet van aangifte, of dat het OM besluit de zaak niet ter vervolging in te schrijven. Al met al kan van meer dan 80% van alle beschuldigingen van seksueel misbruik, dat wil zeggen zowel de beschuldigingen waarvan melding was gemaakt bij de politie als waar geen melding van was gemaakt, niet vastgesteld worden of het misbruik had plaatsgevonden, of dat het was gepleegd door de vader.⁶ Daarnaast betekent de aanwezigheid van een strafrechtelijke uitspraak niet per definitie dat deze uitspraak op tijd is om door de civiele rechter meegenomen te worden in zijn of haar beslissing. Deze bevindingen betekenen dat in 80% van gevallen waarin een beschuldiging van seksueel kindermisbruik door de vader binnen het familierechtelijke traject is gemaakt, civiele rechters zelf een afweging moeten maken over de invloed van de beschuldiging op de beslissingen met betrekking tot de kinderen, terwijl er onzekerheid bestaat over de vraag of seksueel kindermisbruik, door de vader, daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. Deze onzekerheid plaatst de civiele rechter voor een dilemma: elke beschuldiging serieus nemen, en het kind beschermen tegen mogelijk verder misbruik, kan eventueel de relatie tussen vader en kind onnodig, al dan niet permanent, beschadigen. Daarentegen, als een terechte beschuldiging niet serieus genomen wordt, dan is de kans aanwezig dat het kind in een onveilige situatie blijft en wordt blootgesteld aan meer misbruik.⁷ Om beter zicht te krijgen op de rol van de beschuldiging van seksueel kindermisbruik op het besluitvormingsproces van civiele rechters in familierechtelijke procedures omtrent kinderen, hebben wij in een volgende studie ervaren civiele rechters geïnterviewd.⁸ In de hierboven besproken studie is naast de onduidelijkheid over het misbruik ook naar voren gekomen dat het vaak om complexe zaken gaat waar binnen de families nog meer problemen spelen dan alleen de beschuldiging van seksueel misbruik. Het gaf echter weinig zicht op de overwegingen en beweegredenen van rechters om bepaalde

beslissingen te nemen over onder andere het wel of niet een raadsonderzoek gelasten, over gezag, verblijf, omgang/contact, ondertoezichtstellingen, uithuisplaatsingen en hulpverleningstrajecten, en op welke rol de beschuldiging hierin speelt. Daarop is in deze studie nader ingegaan door middel van dertien interviews met civiele rechters. De rechters zijn gevraagd naar de kenmerken van de gezinnen waarin een beschuldiging aanwezig is, de rol van de beschuldiging in het beslissingsproces, of zij een inschatting maken van de gegrondheid van de beschuldiging en de factoren die daarin meespelen, en of er een behoefte was naar meer richtlijnen in dit proces. Vrijwel alle civiele rechters gaven aan dat het niet hun taak is om uitspraken te doen over de gegrondheid van een beschuldiging, maar er waren wel enkele rechters die aangaven zelf een risico-inschatting te maken op basis van de aangeleverde stukken voorafgaand aan de zitting en tijdens het verloop van de zitting zelf. Alle geïnterviewde rechters stelden het belang van het kind in hun besluitvormingsproces voorop, maar zij verschilden in de invulling van dit belang wanneer er een beschuldiging aanwezig was. Regelmatig vroegen de civiele rechters de Raad van de Kinderbescherming om onderzoek te doen en/of wachtten de uitkomsten van het strafrechtelijke traject af. Hierdoor worden definitieve beslissingen regelmatig uitgesteld, wat de civiele procedures verlengt. Deze resultaten hebben ons geïnspireerd om de verklaring te zoeken waarom het strafrechtelijke traject, als dit al wordt ingezet naar aanleiding van een melding door de moeder, de civiele rechter regelmatig geen soelaas kan bieden. Om deze vraag te kunnen beantwoorden, is nader onderzoek verricht naar de bewijskaders en het verloop van het strafrechtelijke traject.

3. Het strafrechtelijke traject

3.1 De bewijskaders en werkwijze binnen het strafrechtelijke traject

Een van de fundamentele beginsels van het strafrecht is het onschuldbeginsel. Dit beginsel houdt in dat een verdachte als onschuldig wordt beschouwd totdat zijn schuld behoorlijk is vastgesteld.⁹ De bewijslast hiervoor ligt bij de staat. Dit is internationaal verankerd in de mensenrechtenverdragen waarin het beginsel is gecodificeerd, zoals in artikel 6 lid 2 EVRM en in artikel 14 lid 2 IVBPR.¹⁰ Dat schept binnen het strafrecht een hoge bewijsdrempel, gerechtvaardigd door de bescherming van verdachten tegen een onterechte veroordeling. In de context van seksueel kindermisbruik dienen zich in het licht van deze hoge bewijsdrempel nog specifiekere moeilijkheden aan. Zoal in veel zedendelicten speelt het vermeende misbruik in deze context over het algemeen tussen twee personen in de privésfeer, waardoor er zelden getuigen

4 Ibid., p. 18. Op dit uittreksel staan de strafrechtelijke beslissingen die zijn gedaan per ten laste gelegd feit. Hier vallen ook sepot en vrijspraken onder.

5 Ibid.

6 Ibid., p. 19.

7 Zie: A. E. Smit, M. V. Antokolskaia & C.C.J.H. Bijleveld, 'Between Scylla and Charybdis: A Literature Review of Sexual Abuse Allegations in Divorce Proceedings', *Psychology* 2015/6, p. 4-5.

8 A.E. Smit, M.V. Antokolskaia & C.C.J.H. Bijleveld, 'Het besluitvormingsproces van civiele rechters in procedures over de gevolgen van een (echt) scheiding met een beschuldiging van seksueel kindermisbruik', *Recht der Werkelijkheid* 2017/38(2), p. 29-50.

9 J. de Hullu, *Materieel strafrecht: over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*. Deventer: Gouda Quint 2000, p. 193.; G.J.M. Corstens, *Het Nederlands strafprocesrecht*. Deventer: Kluwer 2002, p. 53.

10 Art. 6 lid 2 EVRM: 'Een ieder tegen wie een vervolging is ingesteld, wordt voor onschuldig gehouden totdat zijn schuld in rechte is vast komen te staan'; art. 14 lid 2 IVBPR: 'Een ieder die wegens een strafbaar feit wordt vervolgd wordt voor onschuldig gehouden, totdat zijn schuld volgens de wet is bewezen'.

van het strafbare feit zijn. Ook gaat het om kinderen, vaak erg jong, die makkelijk beïnvloedbaar en moeilijk te ondervragen zijn.¹¹ Ten slotte zijn er bij veel slachtoffers geen fysieke sporen aanwezig of is het eventuele letsel al genezen voordat het onderzocht kan worden, waardoor forensisch bewijs moeilijk te verkrijgen is.¹² Deze factoren compliceren het halen van de bewijsdrempel om seksueel kindermisbruik vast te stellen.

De 'Aanwijzing Zeden' en de Politie-instructie Zeden, Kinderpornografie en Kinderseksstoerisme geven een kader en regels voor de strafrechtelijke aanpak van zedenzaken zoals beschreven in Boek 2 titel XIV van het Wetboek van Strafvordering (misdrijven tegen de zeden).¹³ De Aanwijzing Zeden wordt door alle relevante netwerkpartners gehanteerd die te maken krijgen met het de strafrechtelijke afhandeling van zedenzaken. Hieronder vallen ook alle zedenmisdrijven gericht tegen kinderen. In deze beleidsregel worden onder andere het opsporingsonderzoek en de vervolging van zedendelicten uiteengezet.¹⁴ De Politie-instructie is een aanvulling op de Aanwijzing. Door de invoering van onder andere deze Politie-instructie wordt een eenduidige werkwijze binnen de Landelijke Politie nagestreefd. De Politie-instructie Zeden, Kinderpornografie en Kinderseksstoerisme is bestemd voor opsporingsambtenaren die te maken krijgen met de behandeling van zeden-, kinderporno- en kinderseksstoerismezaken.¹⁵ Naleving van de Politie-instructie en de aanwijzingen van het OM wordt gezien als de beste voorwaarde voor het doen van goed onderzoek door de politie en het nemen van de juiste vervolgbeslissingen door het OM. Daarnaast zou het de rechter in staat stellen om een goed oordeel te vormen over de aangebrachte zaak.

3.2 *Stappen binnen het strafrechtelijke traject*

3.2.1 *Melding van seksueel kindermisbruik*

Het strafrechtelijke traject begint met de melding van een zedenmisdrijf bij de politie. Deze melding kan worden gedaan door het slachtoffer zelf of door anderen zoals een ouder, hulpverlener of een professional die bij het kind betrokken is. De medewerker van de politie bij wie de melding wordt gedaan, zorgt ervoor dat de deze melding altijd wordt

doorgegeven aan het Team Zeden.¹⁶ Vervolgens maakt een gecertificeerde zedenrechercheur op basis van de melding een inschatting welke handelingen op dat moment noodzakelijk zijn voor een tactisch onderzoek zoals veiligstelling van forensisch materiaal, en worden maatregelen genomen die noodzakelijk zijn met het oog op de veiligheid van het slachtoffer en ter voorkoming of beperking van maatschappelijke onrust.¹⁷ In de Aanwijzing Zeden wordt opgedragen expliciet rekening te houden met de mogelijkheid dat een melding van een zedenmisdrijf (on)bewust onterecht kan zijn, bijvoorbeeld doordat een derde signalen of feiten verkeerd interpreteert. Daarnaast wordt een scheiding ook als een mogelijke reden voor een onterechte melding genoemd:

“Onterechte melding van een zedendelict heeft soms ook bewust plaatsgevonden om opzettelijk iemand te belasten, bijvoorbeeld bij een problematische scheiding.”¹⁸

Na de melding dient het Team Zeden zo snel mogelijk contact op te nemen met de melder om een afspraak te maken voor een informatief gesprek. Bij kwetsbare slachtoffers zoals kinderen kan met het OM overlegd worden of de melding prioriteit krijgt. Hiermee kan er afgeweken worden van de standaardvolgorde door meteen een studioverhoor af te nemen in plaats van de aangifte en het plan van aanpak af te wachten. In principe wordt iedere melding die leidt tot een verdenking van een zedenmisdrijf waarop geen informatief gesprek volgt, getoetst op de noodzaak om ambtshalve een opsporingsonderzoek te starten. Dit houdt in dat het OM op aangeven van de politie kan besluiten een onderzoek en eventueel vervolging in te zetten zonder toestemming van het slachtoffer of de aangever. De leiding van het Team Zeden en de officier van justitie nemen het besluit over de ambtshalve vervolging. Zowel na de melding als na het informatief gesprek kan er besloten worden over te gaan op een ambtshalve vervolging.

3.2.2 *Informatief gesprek met de melder*

Voordat een aangifte wordt opgenomen, wordt in beginsel eerst een informatief gesprek gevoerd met de melder. Het informatief gesprek dient binnen 7 dagen na de melding gevoerd te worden. Het gesprek vindt echter direct plaats na de melding indien dit noodzakelijk is vanwege (mogelijke) maatschappelijke onrust en/of onmiddellijk uit te voeren sporenonderzoek of tactisch onderzoek. Het gesprek heeft als doel om de melder te informeren over de gevolgen van een eventuele aangifte en de mogelijke impact van het strafrechtelijke traject dat daarop volgt. Ook wordt de melder geïnformeerd

11 M.R. Sable e.a., 'Barriers in reporting sexual assault for women and men: Perspectives of college students' *Journal of American College Health*, 2006/55, p. 157-162; C. Bijleveld, 'Sex offenders and sex offending'. *Crime and justice* 2007/35(1), p. 319-387.

12 Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen. *Op goede grond: De aanpak van seksueel geweld tegen kinderen*. Den Haag: Nationaal Rapporteur 2014, p. 183.

13 De gehele Aanwijzing is openbaar beschikbaar, de Politie-instructie is op aanvraag bij de eerste auteur in te zien.

14 Openbaar Ministerie (2016). <https://www.om.nl/onderwerpen/jeugd-gezin-zeden/@94030/aanwijzing-zeden/>. Geraadpleegd op 18 mei 2018.

15 Wij geven nu een globaal overzicht van de stappen en procedures binnen het strafrechtelijk traject van afhandeling van de beschuldigen van seksueel kindermisbruik, zoals beschreven in de Aanwijzing Zeden en de Politie-instructie, aangevuld met interne documenten en de informatie verkregen uit een tweetal interviews met een expert op het gebied van de zedenrecherche met ruime praktijkervaring en een officier van justitie. Zowel de Aanwijzing Zeden als de Politie-instructie geven uitleg hoe alle soorten zedenzaken behandeld dienen te worden, niet gespecificeerd naar zaken met kinderen als slachtoffer en/of gepleegd door een ouder. Het overzicht dat in dit artikel wordt gegeven geldt daarom voor alle zedenzaken en wordt aangevuld met specifieke informatie over zedenzaken met een minderjarig slachtoffer en een ouder als verdachte.

16 Het onderzoek in zedenzaken vergt specifieke deskundigheid, zorgvuldigheid en neutraliteit. De coördinatie van een zedenonderzoek is voorbehouden aan het Team Zeden.

17 De uitvoering van zedenvoorbehouden handelingen geschiedt door een gecertificeerde zedenrechercheur. Deze opsporingsambtenaar heeft met goed gevolg voldaan aan de examenvereisten van de opleiding 'Handelen aan Zedenzaken'. Andere opsporingsambtenaren kunnen in een zedenonderzoek alle handelingen verrichten die niet zedenvoorbehouden zijn. Deze handelingen worden verricht onder coördinatie van het Team Zeden.

18 Openbaar Ministerie 2016; N.M. Nierop & P. Van Den Eshof, *Misbruik, misleiding en misverstanden. Onderzoeksverslag van de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken over de periode 2003-2007*, Zoetermeer: LEBZ 2008.

over onder andere de mogelijkheid van juridische bijstand en hulpverlening. Het informatief gesprek dient te worden gevoerd door twee zedenrechercheurs waarvan minimaal één gecertificeerd zedenrechercheur. Het 'Gespreksmodel Informatief Gesprek', opgesteld door het Landelijk Programma Zeden Kinderpornografie en Kindersekstoerisme, wordt als hulpmiddel gebruikt door de zedenrechercheurs die het gesprek voeren, zodat elk gesprek hetzelfde patroon zou moeten volgen. Aan het begin van het gesprek wordt onder andere aan de melder medegedeeld dat het doen van een valse aangifte strafbaar is op grond van artikel 188 Sr (valse aangifte) en/of artikel 268 Sr (laster). Vervolgens krijgt de melder de gelegenheid te vertellen wat er heeft plaatsgevonden. Dit wordt aangevuld met vragen van de zedenrechercheur. Daarna wordt verteld hoe de aangifteprocedure en vervolging in zijn werk gaat. De melder wordt op de hoogte gesteld van de optionele bedenktijd tussen het informatief gesprek en de aangifte. Hier kan van afgezien worden als de melder aangeeft geen behoefte te hebben aan deze bedenktijd. In dat geval wordt er direct of zo spoedig mogelijk tot aangifte overgegaan. Als de melder geen aangifte doet, vraagt de politie naar de reden van dit besluit en legt dit vast in het politieregistratiesysteem. Een besluit om aangifte te doen van een zedenmisdrif, hoe ernstig ook, kan niet worden afgedwongen. Er zijn geen specifieke protocollen voor de wijze waarop de zedenrecherche in het informatief gesprek omgaat met beschuldigingen van seksueel kindermisbruik als er ook scheidings- of gezags- en omgangsproblematiek speelt. Als het zedenmisdrif waarvan melding wordt gemaakt zich afgespeeld heeft tegen de achtergrond van een scheiding, wordt echter wel tijdens het informatief gesprek doorgevraagd over de relatie van de ouders en de scheiding, zo blijkt uit de interviews. De ontstaansgeschiedenis van de verdenking kan namelijk relevant zijn voor de te nemen stappen in het onderzoek.

3.2.3 Forensisch medisch onderzoek en sporenonderzoek
Vanwege de vergankelijkheid van fysieke sporen kan naar aanleiding van de melding of het informatief gesprek besloten worden nog vóór de aangifte in het belang van het onderzoek dit bewijs veilig te stellen. Met toestemming van het slachtoffer worden deze sporen veiliggesteld door middel van een forensisch medisch onderzoek (FMO). Als het slachtoffer 12 jaar of jonger is, vindt dit plaats door een gespecialiseerde arts van het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) in een Centrum voor Seksueel Geweld, waar ook andere aangesloten artsen en psychologen hulp kunnen bieden.¹⁹ Mogelijke sporen op de plaats delict alsmede op het lichaam van het slachtoffer worden door middel van sporenonderzoek door de Forensische Opsporing gezocht, veiliggesteld, in beslag genomen, onderzocht, en zo nodig geïnterpreteerd.

3.2.4 De aangifte en het plan van aanpak

Na het informatief gesprek en nadat de eventuele bedenktijd is verstreken, wordt op afspraak de aangifte van het ze-

denmisdrif opgenomen op een politiebureau. Dit gebeurt door twee zedenrechercheurs waarvan bij voorkeur ten minste één die ook het informatief gesprek heeft gevoerd. Tijdens dit verhoor vertelt de melder over de gebeurtenissen van het misdrif in een vraag-en-antwoordgesprek met de zedenrechercheurs. In principe wordt een aangifte opgenomen zonder de aanwezigheid van anderen. In het geval van een minderjarig slachtoffer kan hier echter van worden afgeweken, tenzij de persoon die het slachtoffer vergezelt zelf getuige is geweest van het zedenmisdrif of van de 'disclosure' (het moment dat het slachtoffer zich voor het eerst uitspreekt over het misbruik), of als deze persoon invloed heeft gehad op de keuze om melding te maken bij de politie. Ook kan een ouder of voogd voor de minderjarige aangifte doen; in dat geval wordt het slachtoffer als getuige gehoord. Als het een minderjarige tussen de 12 en 18 jaar oud betreft, krijgt deze op basis van het hoorrecht conform artikel 167a Sv de gelegenheid zijn of haar mening over het gepleegde feit te uiten en wordt deze opgenomen in het proces-verbaal van de aangifte. Een aangifte kan niet worden ingetrokken. Het is de taak van de zedenrechercheur om te zorgen dat het slachtoffer gedurende het onderzoek over relevante momenten in het onderzoek wordt geïnformeerd.

Als uitgangspunt wordt genomen dat alle zaken binnen zes maanden na de aangifte bij het OM binnen horen te zijn. Na de aangifte dient in principe in alle zaken direct een plan van aanpak opgesteld te worden tijdens een overleg tussen de politie en het OM. Aan de hand hiervan wordt er richting aan het opsporingsonderzoek gegeven. De context van de aangifte hoort een rol te spelen in het opstellen van een plan van aanpak, dus ook in het geval van een scheiding. Bij zaken waarin omgangsproblematiek speelt, en al heel snel na een studioverhoor duidelijk is dat het bewijs niet rond zal komen, kan het OM besluiten de zaak snel af te ronden zodat de omgangsregeling kan worden voortgezet. Tijdens het opstellen van een plan van aanpak horen alternatieve scenario's aan de orde te komen op grond waarvan de beschuldiging verklaard kan worden, scenario's die later ook een rol kunnen spelen bij de beslissing om over te gaan tot vervolging. Onderzoek moet altijd gericht zijn op zowel het onderbouwen van datgene wat in de aangifte wordt gesteld, als op het uitsluiten van mogelijke alternatieve scenario's. Als alternatieve scenario's uitgesloten kunnen worden, dan wordt het bewijs voor datgene waarvan aangifte wordt gedaan sterker. In scheidingszaken houdt het onderzoeken van alternatieve scenario's onder andere in dat er bijvoorbeeld een tijdlijn gemaakt wordt van de familierechtelijke procedures, zoals het opstellen van een omgangsregeling, en wordt deze afgezet tegen het moment van disclosure. Als bijvoorbeeld de dag voor de eerste zitting over de omgangsregeling de disclosure van het kind komt, er een dag voor de tweede zitting melding bij de politie gemaakt wordt, en de dag voor de derde zitting de aangifte wordt opgenomen, kan het seksueel misbruik daadwerkelijk hebben plaatsgevonden en de timing slechts toevallig zijn. Een alternatief scenario voor deze timing zou echter kunnen zijn dat de moeder in kwestie het strafrechtelijke traject gebruikt om de familierechtelijke uitspraken in haar voordeel te doen uitvallen. Als zo'n alternatief scenario

¹⁹ Bij slachtoffers boven de 12 jaar vindt dit ook plaats in een Centrum Seksueel Geweld. Dan kan het onderzoek echter ook uitgevoerd worden door een lokale forensisch arts die niet bij het NFI aangesloten is.

niet kan worden ontkracht, dan heeft dit invloed op het besluit van het OM of het misbruik zonder redelijke twijfel kan worden vastgesteld en is dit reden voor nader onderzoek. In het geval dat het alternatieve scenario 'moeder doet aangifte van seksueel misbruik om de omgangsregeling te beïnvloeden' met bewijs kan worden ondersteund, dan kan dit reden zijn voor een 'sepot 01' (de beschuldigde persoon is ten onrechte als verdachte aangemerkt). Een andere reden om naar de ontstaansgeschiedenis van een beschuldiging te kijken, is om in te kunnen schatten in hoeverre tussen het misbruik en de disclosure, en tussen de disclosure en de melding bij de politie sprake heeft kunnen zijn van bewuste of onbewuste beïnvloeding van het kind. Aanwijzingen van beïnvloeding kunnen leiden tot gereede twijfel waardoor het moeilijker wordt te oordelen of er sprake is van een strafbaar feit.

3.2.5 Opsporing en vervolging

In de opsporingsfase, na het opnemen van de aangifte en het opstellen van het plan van aanpak, wordt door de zedenrechercheurs onderzocht of er daadwerkelijk een strafbaar feit is gepleegd en zo ja, welk strafbaar feit precies. Bij dit strafrechtelijk onderzoek naar een zedenmisdrijf is de verdachte vaak al bekend, zeker als het gaat om een minderjarig slachtoffer. Hierdoor staat het onderzoek in het teken van het in kaart brengen wat er precies gebeurd is. Zoals al eerder aangegeven, komt het voor dat bij zedenmisdrijven een onterechte aangifte gedaan wordt. Dit kan komen door een verkeerde interpretatie van signalen bij het kind door een derde, bijvoorbeeld een moeder die uitlatingen van haar kind over aanrakingen van zijn of haar genitaliën ziet als een aanwijzing voor seksueel misbruik terwijl dit ook verzorgingshandelingen geweest kunnen zijn. Daarnaast kan een onterechte aangifte ook opzettelijk gedaan zijn om de verdachte te belasten, wat voor kan komen binnen de context van een problematische scheiding. Mede om deze redenen is het in een strafrechtelijk onderzoek naar een zedenmisdrijf belangrijk om zo precies mogelijk in kaart te brengen wat er gebeurd is om vervolgens correcte conclusies te kunnen trekken, onder andere door melders en getuigen zo veel mogelijk afzonderlijk te horen om zo beïnvloeding te voorkomen. Minderjarige slachtoffers worden bij voorkeur slechts één keer gehoord, waarvan een audiovisuele opname wordt gemaakt. De getuige bij wie het slachtoffer het misbruik voor het eerst heeft aangegeven (de zogenaamde 'disclosure-getuige'), het slachtoffer en de verdachte worden gehoord door minimaal één gecertificeerd zedenrechercheur. Naast het horen van getuigen en de verdachte wordt waar mogelijk ook bewijs verzameld door gegevensdragers zoals telefoons te onderzoeken. De politie doet een melding bij Veilig Thuis in alle gevallen waar sprake is van kindermishandeling, waaronder seksueel misbruik, die vervolgens de situatie doorbreekt als deze onveilig blijkt te zijn en de juiste hulp organiseert. Ook komt ter sprake of een huisverbod of extra toezicht noodzakelijk is, en zo nodig wordt de Raad voor de Kinderbescherming ingeschakeld.

Zedenzaken waarin problematiek rondom een ouderlijke scheiding speelt, worden in beginsel hetzelfde onderzocht als andere zedenzaken. Het is een voorbeeld van een type

zedenzaak waarbij de context van invloed kan zijn op de bewijsbaarheid. De officier van justitie geeft in het interview met de auteurs aan dat er in complexe scheidingen heel veel wantrouwen heerst. Door dit wantrouwen kunnen verzorgingshandelingen verkeerd worden geïnterpreteerd, en het loyaliteitsconflict waar kinderen in zitten, kan ertoe zorgen dat zij zaken verklaren die mogelijk niet (op die manier) gebeurd zijn. Als er twijfel is over de waarde van een verklaring, dan is er strafrechtelijk gezien direct een probleem met het bewijs. Regelmatig is het snel duidelijk dat het OM het bewijs niet rond zal kunnen krijgen omdat alternatieve scenario's niet uitgesloten kunnen worden. Dan kan er geen veroordeling plaatsvinden, wat zal resulteren in een sepot vanwege gebrek aan bewijs ('technisch sepot').

Het OM kan tijdens een strafrechtelijk onderzoek naar een zedenmisdrijf de zaak ter beoordeling voorleggen aan de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken (LEBZ). Deze expertisegroep kan facultatief worden geconsulteerd onder andere bij zaken met vermoedens van een onjuiste beschuldiging en zaken die spelen tegen de achtergrond van een conflictueuze scheiding. De LEBZ kan worden geconsulteerd bij aanwezigheid van aspecten waarvan het wenselijk is dat deze beoordeeld worden door experts zoals de betrouwbaarheid van een studioverhoor, hervonden herinneringen en geseksualiseerd gedrag bij kinderen. De LEBZ hanteert een analysemodel waarin alternatieve scenario's centraal staan, en de ontstaansgeschiedenis van een beschuldiging is een belangrijk onderdeel van de evaluatie. Om de gegrondheid van een beschuldiging goed te kunnen evalueren, brengt de LEBZ achtergrondfactoren zoals conflicten tussen de ouders, bezorgdheid van de moeder en psychische en sociale problemen van alle betrokkenen in kaart. Ook maakt de LEBZ onderscheid tussen signalen van bewust en onbewust onjuiste beschuldigingen. De aanpak van de LEBZ is samengebracht in het door hen ontwikkelde Scenario Analyse Model (SAM). Dit analysemodel beschrijft factoren die van invloed kunnen zijn op het ontstaan van valse beschuldigingen van een zedenmisdrijf. Met behulp van dit model kan chronologisch worden nagegaan of deze factoren aanwezig zijn. Centraal staan de gebeurtenissen voorafgaand aan een beschuldiging en omstandigheden die op de achtergrond een rol spelen. Er wordt daarnaast onderscheid gemaakt tussen factoren die kunnen duiden op een bewust onjuiste beschuldiging en factoren die duiden op een onjuiste beschuldiging gebaseerd op een misverstand. Als zodanig biedt het model handvatten om op een systematische wijze in kaart te brengen welke factoren een rol hebben gespeeld, en op welk moment, rond het uiten van de beschuldiging. Het model heeft recentelijk een plek gekregen in de opleiding tot gecertificeerd zedenrechercheur van de politie, en waar tot voor kort consultatie verplicht was in scheidingszaken wordt de LEBZ nu alleen nog facultatief geraadpleegd. De plek van het SAM in de opleiding binnen de zedenrecherche laat zien dat er bij de zedenpolitie expliciet aandacht voor de context van een scheiding is.

Bij de melding, het informatief gesprek, het plan van aanpak, vóór de aanhouding en na de aanhouding hebben poli-

tie en OM contact met elkaar en kan het OM besluiten niet over te gaan tot onderzoek of vervolging. Bij de beslissing over vervolging dient onder andere rekening gehouden te worden met de persoon van de melder, de persoon van de verdachte en de omstandigheden rondom een mogelijk onjuiste melding. Alle zaken waarin een verdachte gehoord wordt, horen te worden ingestuurd naar het OM die vervolgens beoordeelt of er voldoende bewijs is om de zaak aan een strafrechter voor te leggen.

3.3 De trechter van seksueel kindermisbruik binnen de strafrechten

Uit ons voorgaande onderzoek is gebleken dat het regelmatig voorkomt dat meldingen van seksueel kindermisbruik in de context van (de gevolgen van) een scheiding niet tot een strafrechtelijke afdoening leiden. De vraag rijst in hoeverre deze uitval meer of minder is dan bij meldingen van seksueel kindermisbruik in het algemeen, zonder de voorwaarde van een scheiding of daaropvolgend geschil over kinderen. Gebleken is dat deze vraag moeilijk te beantwoorden is met de beschikbare data over uitval in de strafrechtketen. Deze uitval wordt ook wel een ‘trechter’ genoemd vanwege het kleiner wordend aantal zaken naarmate de keten verder vordert. De trechter van seksueel kindermisbruik binnen de strafrechtketen brengt alle stappen in beeld vanaf het misbruik zelf via de melding bij de politie, de aangifte, het strafrechtelijk onderzoek en de vervolging tot de veroordeling en berechting van de dader. Tussen elke stap vindt er uitval plaats, waardoor de trechter steeds smaller wordt. In het rapport ‘Op goede grond’ van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen wordt deze trechter uitgebreid behandeld door het combineren van verschillende data van onder andere politie en OM.²⁰ Op basis van dit rapport is het echter niet mogelijk om betrouwbare conclusies te trekken over de uitval van zaken tussen de politie en het OM.²¹ Om landelijke cijfers over de uitval in de politiefase te verkrijgen (melding – informatief gesprek – aangifte) hebben wij de statistische databank van het CBS geraadpleegd. Daar deed zich echter een ander probleem voor: de beschikbare cijfers bleken te gecompliceerd om te gebruiken aangezien er niet gespecificeerd wordt naar minderjarige slachtoffers. Eenzelfde probleem diende zich aan bij het rapport ‘Criminaliteit en Rechtshandhaving’, waarin ontwikkelingen van criminaliteit in Nederland zijn samengebracht door het WODC, het CBS en de Raad voor de Rechtspraak waarin seksuele misdrijven worden ondergebracht in een categorie samen met andere geweldsdelicten.²² Een andere potentieel relevante databron van het CBS, de Veiligheidsmonitor, bleek ook niet geschikt omdat deze

bevolkingsenquête gehouden wordt onder slachtoffers van boven de 15 jaar.²³ Vanwege gebrek aan specifieke data kunnen wij slechts voorzichtig concluderen dat op basis van de regionale politiecijfers er veel uitval lijkt plaats te vinden tussen de melding van seksueel kindermisbruik en de aangifte. Dit soort uitval in zedenzaken in het algemeen wordt onder andere verklaard door angst voor de dader, een afhankelijke relatie tussen dader en slachtoffer of gevoelens van schaamte en schuld bij het slachtoffer.²⁴ De cijfers over het traject van de vervolging van seksueel kindermisbruik in het rapport zijn geschikter om betrouwbare uitspraken over te doen. Bijna 60% van de verdachten worden door het OM gedagvaard, en dus naar de strafrechter doorgestuurd en ter vervolging ingeschreven. De overige ruim 40% van de aangiftes eindigt in een sepot, waarvan het grootste gedeelte vanwege gebrek aan bewijs.²⁵ In 17% van de aan de rechter voorgelegde zaken volgt er vrijspraak, de verdachten in de overige 83% van de zaken worden veroordeeld.²⁶

Als de cijfers uit het rapport van Nationaal Rapporteur naast de resultaten van onze eerdere studie gelegd worden, zijn er veel overeenkomsten. Hoewel we heel voorzichtig moeten zijn omdat er slechts in 43 zaken voor zover bekend melding is gemaakt bij de politie, is te zien dat een scheiding in de onderzochte zaken geen grote verschillen in de trechter teweeg lijkt te brengen. In beide gevallen loopt de trechter steil toe, wat wil zeggen dat er veel uitval plaatsvindt tussen melding en veroordeling of vrijspraak. Het is dus in het geval van seksueel kindermisbruik in de context van een scheiding niet moeilijker of makkelijker om vast te stellen of het misbruik heeft plaatsgevonden dan bij seksueel kindermisbruik in het algemeen. In onze studie kon het traject vanaf de melding tot de veroordeling of het sepot of de vrijspraak gevolgd worden in zaken van seksueel kindermisbruik waar de additionele omstandigheid van een scheiding speelde.²⁷ In totaal is het in 80% van deze zaken waar de Raad voor de Kinderbescherming een gezag- en omgangsonderzoek naar heeft gedaan niet duidelijk geworden of het misbruik had plaatsgevonden.²⁸ Er zijn drie ouders veroordeeld, één ouder is door een rechter vrijgesproken en er waren twaalf sepoten vanwege gebrek aan bewijs. In totaal was er in ruim een derde van de meldingen een strafrechtelijke uitspraak. Er was helaas geen betrouwbare data beschikbaar over hoeveel meldingen resulteerden in aangiftes.

20 Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen. *Op goede grond: De aanpak van seksueel geweld tegen kinderen*. Den Haag: Nationaal Rapporteur 2014.

21 De gebruikte politiedata waren in het rapport van de Nationaal Rapporteur afkomstig uit regio Hollands Midden, terwijl de data over de vervolging vanaf de inschrijving bij het OM landelijk waren. Ook was het zo dat meldingen zijn meegenomen die geen strafbaar feit bleken te betreffen.

22 S.N. Kalidien, *Criminaliteit en rechtshandhaving 2016. Ontwikkelingen en Samenhangen*. Den Haag, The Netherlands: Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatie Centrum, CBS, Raad voor de Rechtspraak 2017.

23 CBS, *Veiligheidsmonitor 2016*, Den Haag/Heerlen 2017.

24 M.R. Sable e.a., ‘Barriers in reporting sexual assault for women and men: Perspectives of college students’. *Journal of American College Health* 2006/55, 157-162; C. Bijleveld, ‘Sex offenders and sex offending’, *Crime and justice* 2007/35(1), p. 319-387.

25 Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen. *Op goede grond: De aanpak van seksueel geweld tegen kinderen*. Den Haag: Nationaal Rapporteur 2014, p. 208; 207.

26 Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen. *Op goede grond: De aanpak van seksueel geweld tegen kinderen*. Den Haag: Nationaal Rapporteur 2014, p. 207; 215-216.

27 A.E. Smit, M.V. Antokolskaia & C.C.J.H. Bijleveld, ‘Beschuldigingen van seksueel kindermisbruik tijdens een civielrechtelijk geschil over de kinderen: aard, context en afhandeling’, *Familie en Recht* 2017/7, p. 18.

28 A.E. Smit, M.V. Antokolskaia & C.C.J.H. Bijleveld, ‘Beschuldigingen van seksueel kindermisbruik tijdens een civielrechtelijk geschil over de kinderen: aard, context en afhandeling’, *Familie en Recht* 2017/7, p. 19.

4. Conclusie

In dit artikel is gepoogd inzicht te verschaffen in hoe beschuldigingen van seksueel kindermisbruik tegen de achtergrond van een scheiding door de politie en het Openbaar Ministerie (OM) worden afgehandeld. Om de vraag te kunnen beantwoorden hoe dit in Nederland is gestructureerd, is aan de hand van openbare en interne documenten van de Nationale Politie en interviews met een expert op het gebied van de zedenrecherche met ruime praktijkervaring en een Officier van Justitie Huiselijk Geweld en Zeden in kaart gebracht hoe het proces van melding, informatief gesprek, aangifte, onderzoek en vervolging bij zedenmisdrijven vorm wordt gegeven. Dit is uitgebreid met een analyse op welke manier deze algemene procedures voor zedenmisdrijven aangepast worden als het gaat om seksueel kindermisbruik als er ook problematiek speelt rondom een scheiding. Ten slotte is de algemene trechter van uitval in de strafrechtketen bij zedendelicten met minderjarige slachtoffers vergeleken met de resultaten uit ons eerder onderzoek. Uit de analyse blijkt dat een ouderlijke scheiding een contextelement is waar rekening mee gehouden wordt, maar waar geen specifiek protocol voor is. Dat wil echter niet zeggen dat de politie en het OM zich niet bewust is van deze bijzondere omstandigheid. Het denken in alternatieve scenario's, waaronder de mogelijkheid van een bewust valse verklaring van moeder, wordt de zedenrechercheurs aangeleerd tijdens hun opleiding. Ook is er de mogelijkheid een zaak ter beoordeling voor te leggen aan de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken, waar juist bij scheidingszaken beroep op kan worden gedaan. Daarnaast kan het OM bij een scheidingszaak besluiten een melding te doen bij Veilig Thuis, als bijvoorbeeld de veiligheid van het kind bedreigd wordt. Daarbij kan ter sprake komen of extra toezicht of een huisverbod noodzakelijk is.

Wanneer de uitval binnen de strafrechtketen van seksueel kindermisbruik gelegd wordt naast de resultaten van ons eerder onderzoek, is te zien dat de verhouding tussen meldingen, veroordelingen, sepots en vrijspraken overeenkomt. Hierdoor kan op basis van deze data niet gezegd worden dat een beschuldiging van seksueel kindermisbruik binnen de context van een scheiding moeilijker te bewijzen, of vaker vals is dan een beschuldiging van seksueel kindermisbruik waarbij die problematiek niet speelt. Seksueel kindermisbruik is altijd moeilijk te bewijzen en er vindt veel uitval plaats tussen melding en aangifte. Dit laatste wordt veroorzaakt door onder andere angst voor de dader, de afhankelijke relatie tussen dader en slachtoffer en gevoelens van schaamte en schuld. Dat het misbruik waarvan wel aangifte wordt gedaan vervolgens moeilijk te bewijzen is, is gerelateerd aan de minderjarigheid van de slachtoffers en de daarbij gepaarde moeilijkheden met het krijgen van betrouwbare verklaringen, het feit dat het misbruik zich vaak afspeelt achter gesloten deuren, en het gebrek aan fysiek bewijs. Deze moeilijke omstandigheden verklaren de lage veroordelingscijfers.

Het is logisch in het licht van de moeilijkheden rondom het strafrechtelijke bewijs dat civiele rechters die beslissingen

moeten maken over kinderen in familierechtelijke procedures en geconfronteerd worden met een beschuldiging van seksueel kindermisbruik, te kampen hebben met onzekerheid of het seksueel kindermisbruik heeft plaatsgevonden. Echter, ook in zaken waarbij het bewijs wel overtuigend is, kan het lang duren voordat er een strafrechtelijke uitspraak is. Binnen zedenzaken geldt een doorlooptijd van één jaar vanaf de aangifte tot de uitspraak. Als er familierechtelijke procedures lopen over gezag, omgang en contact met een ouder en er na één jaar vastgesteld kan worden of de vader zich schuldig heeft gemaakt aan seksueel misbruik, kan dit te lang duren om voorlopige voorzieningen te treffen zoals een tijdelijke omgangsregeling. Dit zou als gevolg kunnen hebben dat de relatie tussen het kind en de vader in dat jaar onnodig beschadigd wordt. Daartegenover, als blijkt dat de vader zich schuldig heeft gemaakt aan het misbruik, is het belangrijk dat het kind ook voorafgaand aan een strafrechtelijke uitspraak veilig is.

Vanwege de doorlooptijd binnen het strafrechtelijke traject en de hoge uitval gerelateerd aan de strenge bewijslast is het voor de civiele rechter vaak niet mogelijk de uitkomst van het strafrechtelijke traject te gebruiken in de overweging op welke manier de beschuldiging een rol speelt bij het maken van familierechtelijke beslissingen. Dat een verdachte vaak niet veroordeeld kan worden, wil echter niet zeggen dat het mogelijke misbruik geen rol hoeft te spelen bij beslissingen die genomen moeten worden met inachtneming van de veiligheid van het kind. De problematiek rondom het bewijzen van seksueel kindermisbruik illustreert dat het complexe zaken zijn, zeker als er ook een scheiding op de achtergrond speelt, waardoor het nodig is de juiste expertise en kennis te hebben bij het beoordelen van de gegrondheid van een beschuldiging. De eerste stappen in deze richting zijn reeds gezet met de Handreiking Samenwerken bij Strafbare Kindermishandeling. Deze ziet op de behoefte voor betere samenwerking tussen strafrechtelijke en civielrechtelijke ketenpartners. Deze handreiking is de eerste stap in de ontwikkeling van een netwerk waarin vijf partijen (politie, OM, Veilig Thuis, Raad voor de Kinderbescherming en Reclassering) afspraken maken voor betere afstemming als er naast een strafrechtelijk onderzoek naar huiselijk geweld ook familierechtelijke trajecten lopen.²⁹ Met dit samenwerkingsverband is het de bedoeling onder andere beter af te stemmen hoe contact tussen de ouders en het kind verloopt gedurende een strafrechtelijk onderzoek.

29 E. Kwakman, *Handreiking Samenwerken bij strafbare kindermishandeling*. Rijksoverheid 2017.